

Latvijas Republikas tiesībsargs

Baznīcas iela 25, Rīga, LV-1010, tālr.: 67686768, fakss: 67244074, e-pasts: tiesibsargs@tiesibsargs.lv, www.tiesibsargs.lv

Rīgā

2016. gada 11. aprīlī Nr. 1-6/2
Uz 15.03.2016. Nr.1-04/79-pav

**Latvijas Republikas Satversmes tiesas
tiesnesei Inetai Ziemelei**
Jura Alunāna ielā 1
Rīgā, LV-1006

Par viedokli lietā Nr.2015-22-01

Tiesībsarga birojā ir saņemts Latvijas Republikas Satversmes (turpmāk – Satversmes tiesa) tiesas tiesnese Inetas Ziemeles 2016.gada 14.marta lēmums, ar kuru tiesībsargs atzīts par pieaicināto personu lietā Nr.2015-22-01 „Par likuma „Par interešu konflikta novēršanu valsts amatpersonu darbībā” 7. panta trešās daļas atbilstību Latvijas Republikas Satversmes 110. panta pirmajam teikumam un 91. panta pirmajam teikumam”, kas ierosināta, pamatojoties uz

(turpmāk – Pieteikuma iesniedzēja) konstitucionālo sūdzību. Ar minēto lēmumu tiesībsargs uzaicināts rakstveidā izteikt viedokli par jautājumiem, kuriem pēc viņa ieskata varētu būt nozīme minētajā lietā, kā arī paust nostāju par to, kuras no Satversmes tiesas 2015.gada 23.novembra sprieduma lietā Nr.2015-10-01 minētajām atziņām ir būtiskas šajā lietā.

Izvērtējot lēmumam pievienoto Pieteikuma iesniedzējas konstitucionālo sūdzību (turpmāk – Pieteikums), tiesībsargs sniedz šādu viedokli.

[1] No pieteikuma izriet, ka Pieteikuma iesniedzēja apstrīd likuma „Par interešu konflikta novēršanu valsts amatpersonu darbībā” 7. panta trešās daļas, ciktāl tā attiecas uz tiesnešiem, (turpmāk arī – apstrīdētā norma) atbilstību Latvijas Republikas Satversmes (turpmāk – Satversme) 91. panta pirmajam teikumam un 110. panta pirmā teikuma vārdiem “valsts aizsargā un atbalsta ģimeni” un lūdz atzīt to par spēkā neesošu attiecībā uz Pieteikuma iesniedzēju no Pieteikuma iesniedzējas pamattiesību aizskāruma rašanās brīža 2015. gada 24. augustā.

Pieteikuma iesniedzēja norāda, ka apstrīdētā norma viņai kā tiesnesei liedz būt par savas mātes – personas ar invaliditāti – asistentu Invaliditātes likuma izpratnē un saņemt samaksu par asistenta pakalpojuma sniegšanu atbilstoši Latvijas Republikas Ministru kabineta (turpmāk – Ministru kabinets) 2012. gada 28. decembra noteikumos Nr.942 „Kārtība, kādā piešķir un finansē asistenta pakalpojumu pašvaldībā” (turpmāk – MK noteikumi Nr.942) noteiktajam. Pieteikuma iesniedzēja uzskata, ka, neparedzot tiesnesim tiesības pildīt sociāla rakstura darbu, t.i., būt par savas mātes – personas ar invaliditāti – asistentu, tiek pārkāptas Satversmes 110.pantā garantētās tiesības uz valsts atbalstu ģimenei¹ un Satversmes 91.pantā ietvertais vienlīdzības princips². Pieteikuma iesniedzēja atsaucas uz tiesībsarga 2015.gada 12.augusta viedokli Satversmes tiesas lietā Nr.2015-10-01³ un tajā paustās atziņas ir izmantojusi pieteikuma pamatojumā.

¹ Skat., Pieteikuma 7.lpp.

² Skat., Pieteikuma 10.lpp.

³ http://www.tiesibsargs.lv/files/content/atzinumi/Tiesibsarga%20viedoklis%20lieta%20Nr.%202015-10-01_Anonimizets.pdf 2.-3.lpp., [skatīts 08.04.2016.].

[2] Apstrīdētās normas atbilstība Satversmes 110. pantam

Satversmes 110.panta pirmajā teikumā, uz kuru atsaucas Pieteikuma iesniedzēja, ir noteikts, ka valsts aizsargā un atbalsta laulību – savienību starp vīrieti un sievieti, ģimeni, vecāku un bērna tiesības. Pieteicēja īpaši norāda uz valsts aizsardzību ģimenei.

[2.1] Nav strīda par to, ka Pieteikuma iesniedzēja un viņas māte ir uzskatāmas par ģimeni.

Civillikuma 188.panta pirmajā teikumā ir noteikts, ka pienākums uzturēt vecākus un vajadzības gadījumā arī vecvecākus gulstas uz visiem bērniem samērā ar viņu spējām uzturēt vecākus vai vecvecākus un mantas stāvokli. Atbilstoši šim pantam bērnu pienākums ir rūpēties par vecākiem. Viens no veidiem, kā rūpēties par vecākiem, ir uzņemties asistenta pienākumus attiecībā uz vecāku ar invaliditāti. Civillikuma 189.panta pirmais teikums pieļauj bērniem noslēgt ar saviem vecākiem visādus tiesiskus darījumus, tādējādi, uzņemoties ne vien rūpes ģimenes tiesību izpratnē, bet arī pienākumus, kas izriet no līguma par asistenta pienākuma sniegšanu.

Satversmes tiesas spriedumā lietā Nr.2015-10-01 Satversmes tiesa atgādināja, ka no Satversmes 110.panta valstij izriet pozitīvs pienākums izveidot un uzturēt ģimenes sociālās un ekonomiskās aizsardzības sistēmu. Šīs tiesības ir kļuvušas par indivīda tiesībām, un to realizāciju persona var prasīt no valsts, kā arī var aizstāvēt šīs tiesības tiesā.⁴

[2.2] Šobrīd Latvijā persona ar invaliditāti saņem invaliditātes pensiju vai valsts sociālā nodrošinājuma pabalstu, pabalstu transporta izdevumu kompensēšanai personām ar invaliditāti, kurām ir apgrūtināta pārvietošanās, pabalstu par asistenta izmantošanu personām ar I grupas redzes invaliditāti, pabalsts invalīdam, kuram ir nepieciešama kopšana, kā arī dažāda veida atvieglojumus.

Saskaņā ar Invaliditātes likuma 12. panta pirmās daļas 3. punktā noteikto invaliditātes sekas personām ar invaliditāti mazina, nodrošinot tiesības pašvaldībā pēc to deklarētās dzīvesvietas saņemt no valsts budžeta apmaksātu asistenta pakalpojumu līdz 40 stundām nedēļā. No valsts budžeta finansētu asistenta pakalpojumu pašvaldības nodrošina no 2013. gada 1. janvāra.

Par asistenta pakalpojuma tiesisko regulējumu Latvijā, tostarp šī pakalpojuma mērķi, personām, kuras ir tiesīgas saņemt asistenta pakalpojumu, un personām, kuras ir tiesīgas sniegt asistenta pakalpojumu, kā arī pakalpojuma saņemšanas kārtību tiesībsargs ir sniedzis viedokli Satversmes tiesai 2015.gada 12.augustā lietā Nr.2015-10-01⁵.

Pieteikuma iesniedzēja norāda, ka ir vērsusies Jelgavas novada pašvaldības sociālajā dienestā par iespējām nodrošināt savai mātei – personai ar invaliditāti – citu asistenta pakalpojuma sniedzēju, taču pašvaldība norādīja, ka tai nav šādu darbinieku vai pakalpojuma sniedzēju⁶. Vērtējot Latvijas situāciju, visbiežāk asistenta pakalpojumus sniedz personu ar invaliditāti radnieki, jo pašvaldībās trūkst asistenta pakalpojumu sniedzēji. Tā kā personu loks, kas var sniegt asistenta pakalpojumu, ir ļoti plašs, nedz Latvijā kopumā, nedz atsevišķi pa pašvaldībām nav vienota saraksta vai reģistra, kurā varētu iekļaut visus asistenta pakalpojuma sniedzējus, kas var sniegt šo pakalpojumu. Taču nodrošināt asistentu personām ar invaliditāti ir pašvaldību sociālo dienestu pienākums, ja asistenta pakalpojuma pieprasītājs nav norādījis vēlamu asistentu.

Tādējādi, sniedzot personai ar invaliditāti dažādu pabalstu, pakalpojumu un atvieglojumu formā, kā arī paredzot iespēju saņemt asistenta pakalpojumu, valsts ir izpildījusi savu pozitīvo pienākumu garantēt sociālo nodrošinājumu vismaz minimālā līmenī. Līdzīgi kā tas attiecībā uz bērnu ar invaliditāti ir atzīts Satversmes tiesas spriedumā lietā Nr.2015-10-01, valsts pozitīvais pienākums nav konkretizējams tiktāl, ka tas nodrošinātu ikvienai personai ar invaliditāti tiesības saņemt valsts atbalstu sev vēlamā formā.⁷

⁴ Satversmes tiesas 2015.gada 23.novembra spriedums lietā Nr.2015-10-01, secinājumu daļa, 13.punkts.

⁵ http://www.tiesibsargs.lv/files/content/atzinumi/Tiesibsarga%20viedoklis%20lieta%20Nr.%202015-10-01_Anonimizets.pdf 2.-3.lpp., [skatīts 08.04.2016.].

⁶ Skat., Pieteikuma 5.lpp.

⁷ Satversmes tiesas 2015.gada 23.novembra spriedums lietā Nr.2015-10-01, secinājumu daļa, 14.punkts.

Līdz ar to ir secināms, ka ar apstrīdēto normu nav pārkāptas Pieteikuma iesniedzējai Satversmes 110.panta pirmajā teikumā nodrošinātās tiesības.

[3] Vienlīdzīgas attieksmes principa ievērošana

Par Satversmes 91.pantā nostiprināto vienlīdzības principu (tā nozīmi un uzdevumu) viedokli Satversmes tiesai tiesībsargs ir sniedzis lietā Nr.2015-10-01⁸.

[3.1] Lai izvērtētu, vai apstrīdētā norma atbilst Satversmes 91.pantā ietvertajam vienlīdzības principam, jānoskaidro:

- 1) vai un kuras personas (personu grupas) atrodas vienādos un pēc noteiktiem kritērijiem salīdzināmos apstākļos;
- 2) vai apstrīdētā norma paredz vienādu vai atšķirīgu attieksmi pret šīm personām;
- 3) vai šādai attieksmei ir objektīvs un saprātīgs pamats, proti, vai tai ir leģitīms mērķis un vai ir ievērots samērīguma princips.⁹

[3.1.1] Satversmes tiesa spriedumā lietā Nr.2015-10-01 atzina, ka visi vecāki, kuriem nepieciešams pašiem sniegt asistenta pakalpojumu savam bērnam ar invaliditāti, atrodas vienādos un salīdzināmos apstākļos.¹⁰ Šī ir viena no būtiskām atziņām arī izskatāmās lietas kontekstā, kur atšķirībā no Satversmes lietas Nr.2015-10-01 īstenais labuma guvējs ir persona ar invaliditāti, proti, Pieteikuma iesniedzējas māte, kurai ir noteikta invaliditāte un kurai ir nepieciešams asistenta pakalpojums.

Kā salīdzināmās grupas šajā gadījumā ir visas personas, kurām nepieciešams pašām sniegt asistenta pakalpojumu savam vecākam (radniekam) ar invaliditāti. Tādējādi tiek salīdzinātas :

- 1) valsts amatpersonas – tiesneši, kuriem ir nepieciešams pašiem sniegt asistenta pakalpojumu savam vecākam ar invaliditāti;
- 2) citas personas, kuras nav valsts amatpersonas – tiesneši un kurām ir nepieciešams pašām sniegt asistenta pakalpojumu savam vecākam ar invaliditāti.

[3.1.2] Kā atšķirīgais elements, kas vienlīdz raksturo salīdzināmās grupas, ir personu, kurām ir nepieciešams pašām sniegt asistenta pakalpojumu savam vecākam (radniekam), nodarbinātības joma, proti, vai persona ir valsts amatpersona likuma „Par interešu konflikta novēršanu valsts amatpersonu darbībā” 7. panta trešās daļas izpratnē, vai tā ir nodarbināta jebkurā citā jomā.

Tādējādi personai, kura nav valsts amatpersona, ir iespējams sniegt asistenta pakalpojumu savam vecākam (radniekam) ar invaliditāti, bez ierobežojumiem.

Savukārt saskaņā ar apstrīdēto normu personai, kura vienlaikus ir arī valsts amatpersona, tai skaitā arī tiesnesis, ir noteikti ierobežojumi amatu savienošanā. Apstrīdētā norma noteic, ka valsts amatpersona, tai skaitā tiesnesis, valsts amatpersonas amatu var savienot ar noteiktiem amatiem. Apstrīdētā norma liedz personai – valsts amatpersonai veikt sociāla rakstura darbu – sniegt asistenta pakalpojumu, par to saņemot atbilstošu samaksu, un personai ar invaliditāti – saņemt savai gribai un izvēlei visatbilstošāko asistenta pakalpojumu.

Līdzīgi kā Satversmes tiesas spriedumā lietā Nr.2015-10-01 ir konstatēts, ka apstrīdētā norma, lai gan ir neitrāla, tomēr rada atšķirīgu attieksmi pret tiesnesi, kuram liedz sniegt asistenta pakalpojumu savam bērnam ar invaliditāti¹¹, tiesībsarga ieskatā šajā lietā ir secināms, ka apstrīdētā norma rada atšķirīgu attieksmi pret tiesnesi, kuram liedz sniegt asistenta pakalpojumu savam vecākam (radniekam) ar invaliditāti.

[3.1.3] Analizējot, vai atšķirīgai attieksmei izskatāmajā lietā ir objektīvs un saprātīgs pamats, proti, vai tai ir leģitīms mērķis un vai ir ievērots samērīguma princips, ir jāņem vērā Satversmes tiesas atziņa, ka apstrīdētās normas radītās atšķirīgās attieksmes leģitīmais mērķis ir aizsargāt citu personu tiesības un demokrātisko valsts iekārtu¹².

⁸ http://www.tiesibsargs.lv/files/content/atzinumi/Tiesibsarga%20viedoklis%20lieta%20Nr.%202015-10-01_Anonimizets.pdf 6.-7.lpp., [skatīts 08.04.2016.].

⁹ Satversmes tiesas 2015.gada 23.novembra spriedums lietā Nr.2015-10-01, secinājumu daļa, 16.punkts.

¹⁰ Turpat, 17.1.punkts.

¹¹ Turpat, 17.2.punkts.

¹² Turpat, 17.3.punkts.

Apstrīdētajā normā tiesnešiem noteiktais amatu savienošanas aizliegums nav absolūts. Kā tas ir konstatēts Satversmes tiesas spriedumā lietā Nr.2015-10-01, likumdevējs ir atzinis, ka tiesneša kā indivīda autonomijas nosacījumi, kas izriet no radniecības saitēm, viņam piederošo īpašuma pārvaldīšanas un individuālās profesionālās darbības, nerada tiesnesim interešu konflikta risku neatkarīgi no viņa gūtās atlīdzības vai cita veida finansiālā ieguvuma apmēra. Ne iepriekš minētajā Satversmes tiesas spriedumā, ne šobrīd izskatāmajā lietā nav rodams saprātīgs skaidrojums, kā tiesneša amata savienošana ar asistenta pakalpojuma sniegšanu savam radniekam ar invaliditāti tiesneša neatkarību pakļautu lielākam riskam nekā tiesneša amata savienošana ar apstrīdētajā normā atļautajiem nodarbošanās veidiem.¹³

Vienlaikus atzīmējams, ka Latvija ir pievienojusies ANO Konvencijai par personu ar invaliditāti tiesībām, kuras 3.pantā ir ietverti 8 principi, kas ir konvencijas, kā arī katra tās panta pamatā. Izskatāmajā lietā būtiska nozīme ir pirmajiem trīs no uzskaitītajiem konvencijas principiem – 1) cilvēkam piemītošās cieņas, personīgās patstāvības, tostarp personīgās izvēles brīvības un personas neatkarības ievērošanai, 2) diskriminācijas aizliegumam un 3) pilnīgai un efektīvai līdzdalībai un integrācijai sabiedrībā. Tādējādi ir būtiski, lai personai ar invaliditāti būtu nodrošinātas tiesības izvēlēties asistentu – personu, kurai tā uzticas un kura spēj pildīt līgumā par asistenta pienākuma sniegšanu noteiktos pienākumus. Šādas iespējas nodrošināšana tikai veicinātu konvencijā noteikto saistību izpildi

Tā kā Satversmes tiesa jau ir atzinusi, ka attiecībā uz tiesnesi, kuram nav ļauts sniegt asistenta pakalpojumu savam bērnam ar invaliditāti, netiek sasniegts ar apstrīdēto normu radītā pamattiesību ierobežojuma leģitīmais mērķis¹⁴, arī gadījumā, kad tiesnesim asistenta pakalpojumu nav ļauts sniegt savam vecākam (radniekam) ar invaliditāti, ar apstrīdēto normu radītā pamattiesību ierobežojuma leģitīmais mērķis netiktu sasniegts. Līdz ar to konkrētajā lietā **apstrīdētā norma neatbilst Satversmes 91. panta pirmajā teikumā ietvertajam vienlīdzības principam.**

Tiesībsargs

J.Jansons

Janova 67201413
Elina.Janova@tiesibsargs.lv

¹³ Satversmes tiesas 2015.gada 23.novembra spriedums lietā Nr.2015-10-01, secinājumu daļa, 18.1.punkts.

¹⁴ Turpat, 18.3.punkts.